

Formování československého zahraničního odboje v prvním roce okupace

LADISLAV KUDRNA

Záhy po mnichovských událostech se řada československých veřejných pracovníků a armádních důstojníků začala připravovat na odbojovou činnost.¹ Bezprostředně po okupaci pak začal exodus těch, kteří se v následujících letech hodlali chopit zbraně. V zahraničí opět vznikala československá armáda.

V prvních letech tvořily základní a aktivně bojující vojenskou složku zahraničního odboje především českoslovenští letci. Ti z vojáků, kteří zvolili dobrovolnou emigraci, odešli ilegálně do zahraničí již záhy po okupaci, zejména v jarních a letních měsících roku 1939. Pro značnou část českých vyšších důstojníků znamenal konec jepičího života druhé republiky určité vysvobození a úlevu. Konečně bylo zřejmé, o co jde. Zde stojíme my a na druhé straně jasně definovaný nepřítel.

Je nutné si uvědomit, v jakém prostředí a atmosféře se první útoky v jarních a letních měsících roku 1939 odehrály. Po 15. březnu se česká společnost ocitla uprostřed německého moře, zcela odkázána sama na sebe. Prvotní šok z okupace záhy vystřídal takřka všeobecný pocit úlevy. Vždyť Adolf Hitler ve svém protektorátním výnosu naznačil možnost autonomního vývoje české společnosti. Mohlo to být přeci mnohem, mnohem

Příjezd německé okupační armády do Prahy, 15. březen 1939

Foto: VÚA

¹ Za všechny práce k tomuto tématu alespoň GRŇA, Jan: *Sedm roků na domácí frontě*. Blok, Brno 1965.

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY.
 17. březen 1939.
 Hlavní štáb - 2.oddělení.

Škpt. let. Malý, let. attache v Berlíně, hlásí
 16. března v 19. 10 hod. :

Dnes se mnou mluvil maršálek Goering toto :

Protože mu leží na srdci osud důstojníků českého letectva, rozhodl se zaměstnat naše důstojníky letectva a zejména mladší/asi tak do hodnosti majora/ a sice v první řadě piloty a pak důstojníky ostatních leteckých oborů /pozorovatele, radiotelegrafisty/ a sice v různých oborech německého civilního letectva na místech velmi slušně honorovaných. V úvanu by přicházely: Luftsicherungsdienst, /pozn.: jde o službu na letištích a leteckou policii/ Wetterdienst, Luftdienstkommandos /pozn.: jde o útvary, které slouží při vývoiku protiletadlového dělostřelectva/ případně: letecký průmysl.

Maršálek Goering prosí, aby mu byly co nejdříve předloženy seznamy hlásících se důstojníků, obsahující:

- jméno a příjmení,
- hodnost,
- datum narození,
- druh vývoiku,
- dobu dosavadního výkonu letecké služby,
- po případě stručný posudek o něm.

Maršálek Goering prosí, aby tyto seznamy mu byly předloženy co nejdříve a odůvodňuje to tím, že později - až civilní správa vydá různé zákony a nařízení - by tento svůj úmysl mnohem těžší prosazoval.

Škpt. Malý podotýká, že slovy co nejdříve je "u nich" rozumět dobu 24 - 48 hodin. —

Bylo mu službou hl.št./2.oddělení odpověděno, že zítra 17. března bude vše rozhodnuto a nařízeno; 18. března večer, nejpozději 19. března dopoledne by mohly být seznamy přihlásivších se v Berlíně na předpokladu, že tam budou dopraveny letadlem.

Záznam z jednání štábního kapitána letectva Jaroslava Malého s maršálem Hermannem Göringem ze dne 16. března 1939 v Berlíně

Foto: VÚA

horší! Kdo z Čechů tehdy mohl tušit „vůdcovy“ skutečné záměry? Národ se probudil z apatie. Cílem dne bylo uchovat vše, co se dosud podařilo zachránit, nezabřednout ještě hlou-

běji do okupačního bahna. Pokusit se uchovat za každou cenu slibovanou „autonomii“.

Zavládl všeobecný pocit národní jednoty. Nebyl z ní vyčleněn ani Hácha

Vrchní velitel Luftwaffe Hermann Göring

Foto: archiv autora

či vláda, ba právě naopak. Tváří v tvář možnosti přerušení autonomního vývoje, ovládnutí institucí fašistickou českou spodinou, bylo naopak národním zájmem, aby Hácha a jeho spolupracovníci zůstali na svých místech. To, že později zkřížili svým postojem a postupem cestu Benešovu zahraničnímu odboji, je jiná věc. Květnové manifestace z roku 1939 v souvislosti s uložení ostatků Karla Hynka Máchy na Vyšehrad (6. květen), Dnem matek (14. květen) a současně velké církevní manifestace (duben až červenec) s častým politickým pozadím se staly symbolem českého vlasteneckého hnutí oné doby. Hnutí, které nebylo v žádném případě řízeno rodním se odbojem, ale Národním souručenstvím, jež akce také financovalo. Ostatně, akcí se aktivně zúčastnili i nejvyšší vládní činitelé (Hácha, Kalfus, Eliáš a další).²

² Blíže TESAŘ, Jan: *Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky*. Prostor, Praha 2000, s. 155-164.

Adolf Hitler v okně Pražského hradu, 16. březen 1939

Foto: VÚA

Za této euforie často „uslzené“ národní jednoty na bázi přepjatého nacionalismu, agrarismu a katolicismu se ne jeden český letec, pěšák či civilista rozhodl ke konkrétnímu činu. K činu, který měl vyústit v ozbrojený odpor proti nenáviděným okupantům. To nebylo málo, zvláště když si uvědomíme poměrnou vstřícnost okupační správy jak vůči propuštěným vojenským gážistům, tak vůči obyčejným vojínům.³ Nehledě na závažný fakt, že velitel Luftwaffe Hermann Göring nabídl českým letcům již 16. března 1939 uplatnění v německém dopravním letectvu. Nutno podotknout, že se jednalo o velmi lukrativní místa.⁴

Gážisté, kteří neodešli do zahraničí (jednalo se o většinu důstojnického sboru), byli zaměstnáni ve státní správě, část ve vládním vojsku a menšina v soukromém sektoru. Nebyla náhoda, že sami Němci naléhali na rychlé vyřešení problému umístění propuštěných gážistů. Okupační správa se chtěla vyhnout sociálním otřesům a nepokojům, které mohly vyvolat stovky propuštěných českých důstojníků. Protektorátní správa pod německou taktovkou předpokládala, že zajištěním slušné práce bez citelného finančního propadu dosáhne kýžené pacifikace armádního sboru. Tento předpoklad však zcela nevyšel. Do zahraničí odešly ilegálně stovky vojenských osob, mezi nimiž bylo i mnoho důstojníků.⁵ Rovněž nemalá část důstojníků, zejména těch

3 *Vojenský ústřední archiv* (dále jen VÚA), fond Ministerstvo národní obrany (dále jen f. MNO) – Prezidium 1927–1939, sign.: 38 ½ -25, číslo kartonu 13024. Uvedení německého nařízení ze strany MNO dne 27. 3. 1939. Dále VÚA, f. MNO – Prezidium 1927–1939, sign.: 38 ½ -44, číslo kartonu 13024. Schůze subkomitétu sociálního výboru Národního souručenství ze dne 4. 4. 1939.

4 Blíže KUDRNA, Ladislav: *Odhodláni bojovat. Vlastenectví československých letců v průběhu druhé světové války na pozadí válečných a politických událostí*. Naše vojsko, Praha 2009, s. 13–17.

5 V československé armádě sloužilo k 15. březnu 1939 celkem 12 454 důstojníků z povolání. Do zahraničí odešlo 485 z nich. Do vládního vojska vstoupilo 495 důstojníků, 578 převzala armáda Slovenského štátu. Celkem 142 důstojníků německé národnosti vstoupilo do Wehrmachtu. Zbýlých 11 239 důstojníků bylo demobilizováno a převedeno do civilního zaměstnání nebo do výslužby. HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2003, s. 71.

vyšších, se v Protektorátu aktivně zapojila do odbojové činnosti, kterou mnozí z nich zaplatili životem.⁶

POLSKÉ INTERMEZZO

Cesta do zahraničí vedla v podstatě dvěma směry. Do vypuknutí války tzv. polskou cestou a poté tzv. jižní (přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko, Bejrút v Sýrii až do Agde v jižní Francii, které sloužilo jako středisko československé armády). Zejména druhá cesta, kterou byli vojáci nuceni absolvovat po napadení Polska, byla velmi nebezpečná a svízelná nejen pro dotyčného, ale i pro pracovníky našeho konzulátu v Maďarsku. Ti museli obstarat nejen dostatečný počet průjezdních víz a povolení k pobytu, ale mnohdy i samotné pasy. Byla to neuvěřitelně náročná mravenčí práce. V tomto směru se v Budapešti velmi angažoval samotný konzul Stanislav Miňovský, který byl od podzimu 1939 v úzkém kontaktu s československým velvyslancem v Paříži Štefanem Osuským. Například za leden až únor 1940 bylo z Maďarska vypraveno do Rumunska a Jugoslávie celkem 487 osob, převážně vojenského původu.⁷ Bez práce konzulátu, československého velvyslanectví v Paříži a pomoci ze strany francouzských míst by byl tento počet mnohem nižší.

Vojáci měli navíc štěstí, že se po příchodu na polské území drtivá většina z nich ocitla mimo komunistický aparát. Komunisté byli na emigraci velmi dobře připraveni (rozpuštění komunistické strany již v průběhu druhé republiky, zkušenosti ze živo-

Českoslovenští letci po překročení polských hranic, jaro 1939 Foto: archiv autora

ta v ilegalitě), což se záhy ukázalo jako rozhodující faktor. Oproti neorganizovaným uprchlíkům, kteří často utekli před nacisty bez dokladů, komunisté ovládli pozice v nově vznikajících politických výborech včetně britské pomocné akce v Polsku. Tím se dostali ke kýženým hmotným prostředkům, díky kterým mohli ovládat politickou a hospodářskou emigraci.

V Polsku si komunisté zřídili perfektně fungující síť, do které se „zapletl“ každý nově příchozí. Záleželo pouze na komunistech, zda byl žadatel zaregistrován u British Committee for Refugees from Czechoslovakia, či

ne. Teprve když se ubezpečili, že dotyčný skutečně musel emigrovat, zaregistrovali jej a doporučili výše uvedené britské pomocné organizaci. Pokud k registraci nedošlo, bylo pro uprchlíka prakticky nemožné dostat se z Polska na Západ. Takový nešťastník se potom musel snažit probít západním či východním směrem po zhroutilí Polska.

„Diktatura“ komunistů přetrvala v Polsku až do vypuknutí války. V komunistických řadách vládla tvrdá a přísná disciplína. Ti z komunistů, kteří odešli do Polska na vlastní pěst (strana rozhodovala o tom, kdo bude vyslán do zahraničí), nebyli přijati do

6 Odboje se aktivně zúčastnilo kolem deseti procent nižších důstojníků. Více než čtyřicet procent generálů předmnichovské armády se zúčastnilo odporu vůči okupantům. Podobně tomu bylo u důstojníků generálního štábu. Na všech frontách druhé světové války padlo 145 předválečných gázistů a dalších 435 bylo zavražděno v německých koncentračních táborech. Celkem 856 předválečných důstojníků bylo vězněno v koncentračních táborech. HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, s. 71–72. Tyto počty se mohou zdát čtenáři podhodnocené, zvláště když víme, že jen ve Velké Británii padlo 487 československých letců, mnozí z nich v důstojnické hodnosti. Na východní frontě padly další stovky důstojníků. Je nutné mít na zřeteli, že výše uvedená čísla se vztahují pouze k důstojníkům z povolání, kteří jimi byli k 15. březnu 1939.

7 VÚA, f. Československá vojenská správa – Francie (dále jen ČsVs-F), sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 24/CI/1a/2, Spisy I. odboru/1. oddělení 1939 říjen–listopad, č. j. 048–2429, zde č. j. 247 a 1488. Zpráva konzula Miňovského velvyslanci Osuskému.

politické skupiny, ale museli vstoupit do řad československé vojenské jednotky.⁸

Konzul Vladimír Znojenský v Krakově napsal v tomto směru již 13. května 1939 zprávu československému vyslanectví v Londýně. V ní uvedl, že pomocná akce se po dvou měsících trvání ocitla v krizi, když zástupci britského komitétu projeví snahu po radikálním omezení pomoci. Především registrace byla omezena na případy zcela výjimečné. Jen těžko se konzulátu dosud dařilo prosazovat, aby nově přicházející příslušníci československé armády a dobrovolníci byli registrováni a tím také nabyli práva na pomoc komitétu. Jeho zástupci nedisponovali dostatečnými prostředky a stravovací akce, realizovaná prostřednictvím místní židovské obce, byla již značně zadlužena.

Britští zástupci komitétu si zvolili za spolupracovníky a rádce z řad emigrantů vesměs osoby extrémně levicových názorů a sympatií. Tito lidé, pokračoval Znojenský, uplatňovali svůj vliv k tomu, aby prosazovali přednostní právo na odjezd pro své politické přátele. Proto při sestavování transportů do Anglie byli soustavně opomíjeni příslušníci československé vojenské skupiny. Konzulova intervence u britských úřadů mu sice vynesla pozvání na večeri, ale postup komitétu zůstal prakticky nezměněn.

Každého jistě napadne logická otázka, proč se Britové v Polsku orientovali právě na československé ko-

munisty. Mělo to prozaický důvod. Právě komunisté byli fakticky jediní z československé emigrace, kteří vytvořili fungující organizaci, s níž mohla britská strana navázat spolupráci. Všechny ostatní složky se doslova utápěly v chaosu, což nějaký čas nebylo výjimkou ani u vojenské skupiny.

Československá vojenská skupina se v jarních a letních měsících roku 1939 rychle rozrůstala. Každý den přicházeli noví a noví vojáci. Konzulát je neměl kde ubytovat a komitét hrozil, že je nebude moci dále stravovat. Nejlepší pomocí pro konzulát by tedy bylo rychlé odsunutí značné části těchto mužů do Anglie, respektive do Francie přes Anglii.⁹

Konzul Znojenský si dovolil požádat, aby byly urychleně učiněny kroky, jež by zajistily povolení pro jeden čistě československý vojenský transport, zhruba pro 150 osob. Dále aby se o výběru osob pro tento transport zástupci britského komitétu dohodli s československým konzulátem, a nikoliv pouze s komunistickou skupinou. A konečně aby nadále byly považovány za politické emigranty osoby, které budou doporučené konzulátem, a aby těmto osobám nebyla nadále odírána registrace.¹⁰

V této době již byly československým vojenským atašé ve Francii plk. Kalinou a velvyslancem Osuským dohodnuty s francouzskou stranou podmínky přijetí našich vojáků do francouzské armády. Zanedlouho po Znojenského depeši, 26. května 1939,

se uskutečnil první čistě vojenský transport z Polska do Francie.

Je nutné zdůraznit, že odchod většiny našich letců za hranice, zejména do Polska, měl organizovaný ráz. Za pomoci Obrany národa a Svazu letců, nesmíme však zapomínat ani na „řadové“ členy podzemního hnutí, byl proveden „transfer“ letců za hranice.¹¹ Ten by ovšem nebyl možný, kdyby se k němu každý jednotlivec nerozhodl dobrovolně. Nikdo nemohl dotyčného nutit, aby se vydal vstříc nejistému osudu. Vždyt v této době – na jaře 1939 – vůbec nic nenavštěvovalo tomu, že by západní velmoci, v jejichž čele stáli doposud osvědčení „apeaseři“, byt jen uvažovaly o válečných akcích proti Německu. Když se odboj na jaře a na podzim roku 1939 snažil „udat“ československé letce do francouzského nebo britského letectva, dostal kategoricky zamítavou odpověď.¹²

Jeden z letců, pocházejících dle Chamberlainových slov z *malé a neznámé země uprostřed Evropy, o které nic nevíme*, si do svého deníku emotivně poznamenal: *Věděl jsem o chystané akci, dopravit za hranice tajně co největší část leteckého personálu pro naši armádu zahraniční. Věděl jsem o ní málo. Věděl jsem, že budou doma lidé v rozhodném okamžiku potřebni jak na straně spojenců, tak i doma. Mohl jsem zůstat doma jako sta mých kamarádů, kteří mohli jít a nešli. Byla to velká hra, opustit domov a jít bez znalosti jazyka a bez prostředků, bez dokumentů, ilegálně překročit hranice a čekat na to, co muselo přijít – na válku s Hitlerem.*¹³

8 HÁJKOVÁ, Alena: *Strana v odboji*. Svoboda, Praha 1975, s. 130 a 133–134. Dále KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*. Karolinum, Praha 2004, s. 87. Rovněž NOVÝ, Vilém: *Život a revoluce*. Orbis, Praha 1974, s. 126.

9 Již 17. května 1939 hlásil konzul Znojenský do Londýna, že britský komitét odmítl vojákům poskytnout možnost odjezdu do Anglie. Paní Hollingworthová, zástupkyně komitétu pro Polsko, odmítnutí odůvodnila tím, že podle sdělení z Londýna nebudou československé důstojníci a vojáci přijati do britské armády, a proto také nemohou být vpuštěni na britské území. VÚA, f. ČsVs-F, sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 88/CI/1a/3/10, I. odbor/1. oddělení, Československý atašé ve Francii, Spisy 1939 – květen.

10 Tamtéž.

11 VALIŠ, Zdeněk – DVOŘÁK, Jan: *Generál Jaroslav Vedral-Sázavský*. Magnet-Press, Praha 1994, s. 25.

12 KUDRNA, Ladislav: *Když nelétali. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*. Libri, Praha 2003, s. 16–17.

13 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Svaz protifašistických bojovníků (dále jen SPB), Bohumil Příhoda, osobní deník 1939–1943, s. 5.

Koncem srpna 1939 bylo v Polsku téměř 700 československých letců.¹⁴ Konzul Znojemský jim sdělil, že budou sloužit ve francouzském letectvu.¹⁵ Tato lež měla zabránit nepokojům. Jak představitelé zahraničního, tak domácího odboje znali již od poloviny dubna roku 1939 trpkou pravdu. Anglie nejevila o naše letce žádný zájem prakticky až do kapitulace Francie v červnu 1940. Paříž po mnoha urgenčních přistoupila na kompromis, který však znamenal značný nápor na československé vojáky.

Dne 11. listopadu 1939 informoval londýnský vojenský a letecký atašé pplk. Josef Kalla generála Sergěje Ingra v Paříži, že jednání o zřízení československých vojenských jednotek ve Velké Británii nepostoupilo ani o krok. Pro pplk. Kallu byl britský postoj poněkud záhadný. Po vypuknutí války Britové projevili zájem o vytvoření československých jednotek na britské půdě, ale již o dva a půl měsíce později bylo vše jinak. Podle Kally žádalo vedení odboje, aby Britové povolili organizovat a cvičit československé jednotky na britské půdě s francouzskou výzbrojí. Jednotky měly být po pořadovém výcviku odeslány do Francie. Britská vláda by poskytla zálohu, kterou by splatil budoucí československý stát. Anglie by tímto na sebe nebrala žádné politické závazky. Pplk. Kalla se domníval, že za jiných okolností Britové československé jednotky nepovolí. Pokud by vedení odboje nepřistoupilo na tuto podmínku, nezbývalo by nic jiného než odeslat dobrovolníky z Anglie do Francie.

Pplk. Kalla rovněž poněkud zklamaně uvedl, že neví, jaká je vlastně současná situace, protože mu není znám výsledek jednání mezi našimi a britskými politiky. Rovněž nevěděl, jaká je ve skutečnosti jeho pravomoc k jednání s anglickými úřady. Obával

Divizní generál Sergěj Ingr ve Francii stál v čele vojenské správy Československého národního výboru, v Británii do roku 1944 zastával post ministra národní obrany

Foto: archiv autora

se totiž, aby nebyl opětovně uveden do nepříjemné situace jako v případě, kdy si dohodl schůzku s plk. Gubbinssem na 13. října 1939, která byla vzápětí Ingrem telefonicky odvolána,

a pak nakonec dodatečně uskutečněna. Dále Kalla prosil o sdělení, zda vedení odboje žádalo o povolení jednotek s nějakými politickými zárukami, či bez nich.

14 VÚA, f. Československé letectvo - Velká Británie I. (dále jen ČSL-VB I.), sign.: Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Činnost československého letectva za druhé světové války.

15 KUDRNA, Ladislav: *Když nelétali*, s. 20.

Brigádní generál Josef Kalla po návratu z Velké Británie. Letiště Ruzyně, 13. srpen 1945. Po okupaci působil Kalla jako československý vojenský a letecký atašé v Londýně. Foto: archiv Jaroslava Popelky

Ve stejný den zaslal pplk. Kalla zprávu plk. gšt. Španielovi o situaci náborové akce ve Velké Británii. Mimo jiné v ní uvedl, že soupis československých dobrovolníků se prováděl téměř od 15. března 1939. K datu zprávy mělo vedení odboje k dispozici přibližně 1200 mužů ve Velké Británii.

Pplk. Kallovi nabídli již 22. srpna

1939 pomoc důstojníci z War Office, předchůdce ministerstva obrany. V prvních dvou týdnech války počítali s vytvořením československých jednotek na britské půdě. Zprávu o tom zveřejnilo samo britské ministerstvo informací v rozhlasu. Téměř při všech jednáních bylo zdůrazněno, že se projednává čistě vojenskotechnická část a že tato jednání nemají

s politikou nic společného. Na dotaz, zda tím britští zplnomocněnci chtěli říct, že československé vedení odboje nesmí požadovat politické záruky, dali vždy vyhýbavou odpověď.

Následovala návštěva mjr. Combeho v kanceláři pplk. Kally. Doporučil, aby se Beneš obrátil na Churchilla, bývalého ministra zahraničí Edena nebo na toho současného, lorda Halifaxe, se žádostí o povolení našich jednotek. Výsledek jednání, pokud k němu vůbec došlo, však nebyl Kallovi znám, ale celá věc ohledně vytvoření československých jednotek nepostoupila ani o krok dále. Podle neoficiálních zpráv v novinách a podle řeči pronesené ministrem války Belishou to vypadalo, že Velká Británie nepovolí postavení československé nebo polské jednotky na své půdě.

Odesílání československých dobrovolníků do Francie zatím Kalla nezvažoval ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že dokud neměla být definitivně pohřbena naděje organizovat jednotku ve Velké Británii, musel se toho z politických důvodů snažit docílit. Zadruhé Kalla neměl ponětí, zda by bylo ve francouzských táborech pro Českoslováky z Anglie místo.¹⁶

Francie, jak bylo uvedeno výše, přistoupila na kompromis: přijme naše letce jako pěšáky do cizinecké legie s tím, že je v případě války zařadí do svého letectva, což její představitelé slíbili pouze ústně (!). Francouzští vládní i vojenští činitelé se tedy k našim letcům zachovali poněkud lidštvěji než Britové. Svoji roli zde jistě hrál nepříjemný pocit z Mnichova (zvláště u vojáků), ale i obava z toho (jak zdůrazňovala jedna domácí odbojová zpráva určená právě francouzským vojenským kruhům), že by čeští letci vstoupili do služeb Luftwaffe.¹⁷ Svoji roli hrála jistě i skuteč-

¹⁶ VÚA, f. ČsVs-F, sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 24/CI/1a/2, Spisy I. odboru/1. oddělení 1939, č. j. 048-2429 říjen-listopad, zde č. j. 178 a 179.

¹⁷ VALIŠ, Zdeněk - DVOŘÁK, Jan: *Generál Jaroslav Vedral-Sázavský*, s. 25.

nost, že předválečné Československo bylo nejvěrnějším spojencem Francie ve střední Evropě.

Bylo zásluhou především československého vojenského atašé plk. Václava Kaliny a velvyslance ve Francii Štefana Osuského, že se letce podařilo umístit alespoň do cizinecké legie. Ovšem pokud to představovalo pro vedení odboje určité malé vítězství, tak pro letce a pěšáky to byl šok a první větší otřes pro jejich vlastenecké cítění.

Plk. Kalina ve své podrobné zprávě o činnosti úřadu vojenského atašé v Paříži po 15. březnu 1939 uvedl mnoho příkladů těžkostí, se kterými se on a jeho spolupracovníci museli vypořádat. Nejistota ohledně fungování československého vyslanectví trvala do 17. března večer,¹⁸ kdy francouzská vláda učinila prohlášení, že obsazení českých zemí neuznává. Obdobný postoj zaujala i vláda Velké Británie. Téhož dne měl plk. Kalina telefonický rozhovor s pplk. let. Kalou v Londýně, který ho uvědomil, že ani londýnské velvyslanectví nebude vydáno Němcům. Tato okolnost měla rozhodující význam pro rodící se zahraniční odboj, který by bez svých center v Paříži a Londýně nemohl nikdy vzniknout.

Již předtím však učinil plk. Kalina konkrétní kroky k vytvoření československé armády na francouzském území. Československé ministerstvo národní obrany uložilo v Paříži finanční obnos pro nepředvídané případy. Ten byl 16. března v dohodě s Osuským vyzvednut z úředního účtu vyslanectví a uložen v bance na jméno vojenského atašé. Tato částka byla posléze použita k hrazení výdajů za dopravu československých vojáků z Polska do Francie a jiná vydání spojená s organizací československé armády ve Francii.

Československý vojenský atašé ve Francii plk. Václav Kalina

Foto: VÚA

Hned odpoledne 15. března učinil plk. Kalina návštěvu ve francouzském hlavním štábu u přednosta 2. oddělení a podnáčelníka hlavního štábu generála Dentze, kterého uvědomil o svém rozhodnutí, že se do obsazených českých zemí nevrátí. Při této příležitosti s ním jednal o možnosti převzetí většího počtu československých důstojníků do francouzské

armády. Francouzský důstojník ho ujistil svou podporou při řešení této otázky.

Po 20. březnu 1939 obdržel plk. Kalina telefonický rozkaz od protektorátního ministerstva národní obrany, aby ihned odeslal do okupovaných českých zemí všechny důstojníky, kteří byli v té době na studiích ve francouzských vojenských školách.

18 VÚA, f. ČsVs-F, sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 88/CI/1a/1/10, I. odbor/1. oddělení, Československý vojenský atašé ve Francii, Spisy 1939 - březen.

Ti všichni se stejně jako Kalinův personál ihned po 15. březnu rozhodli, že zůstanou ve Francii.

Počátkem dubna 1939 začal plk. Kalina a Š. Osuský s přípravou branného vystoupení československé armády po boku Francie v případě válečného konfliktu. Zřízení autonomní československé armády na francouzské půdě hned na počátku války by bylo konkrétním projevem československé státní existence a nejdůležitějším prostředkem k dosažení československých státních zájmů. Velvyslanec Osuský jednal dlouze s francouzskou stranou o vytvoření naší armády na základě povinné vojenské služby a mobilizace Čechoslováků ve Francii. Teprve počátkem června 1939 byla tato otázka vyřešena ve prospěch československé věci.

Zároveň probíhala jednání s francouzskými ministerstvy války a letectví o převzetí československých důstojníků do francouzské armády ve větším rozsahu. To se týkalo především letců, kteří se v té době začali soustřeďovat na polském území (důstojníci pozemní armády měli sloužit především v rámci naší armády ve Francii). Při řešení této otázky československého velvyslance a vojenského atašé vydatně podporoval generál Mittelhauser.

Pokud šlo o československé důstojníky, kteří k 15. březnu studovali na francouzských vojenských školách, vyjednával plk. Kalina se zmíněnými ministerstvy, aby mohli ukončit svá studia, což bylo povoleno.

Ve druhé polovině dubna 1939 dorazil do Paříže plk. gšt. Heliodor Píka, kterému se podařilo dostat z Protektorátu do Rumunska a odtud přes Jugoslávii a Itálii do Francie. Jeho posláním bylo informovat československé vyslanectví a vojenského atašé o situaci doma a zjistit, jaké je postavení našeho odboje ve Francii a Anglii.

O převzetí příslušníků československé armády do francouzských služeb se rozhodlo v druhé polovině dubna 1939, kdy bylo plk. Kalinovi oznáme-

Telegram z Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20. března 1939, který nařizoval vojenskému atašé plk. Kalinovi, aby zlikvidoval svůj pařížský úřad Foto: VÚA

no, že francouzská ministerstva války a letectví převezmou aktivní příslušníky naší armády do svých služeb za následujících podmínek: ministerstvo války vyhradilo pro československé aktivní důstojníky různých zbraní v nižších hodnostech celkem 230 míst, z toho 200 u útvarů koloniálního vojska a 30 v cizinecké legii. Na 200 míst připadajících na koloniální vojska mohlo být ihned umístěno 100 našich důstojníků, a to zásadně v hodnosti nižší, než měl dotyčný důstojník v československé armádě. Druhých 100 míst bylo vyhrazeno poručíkům, kteří by byli převzati v hodnosti četaře a po určité době služby povýšeni na poručíky. Místa v cizinecké legii byla všechna v důstojnické hodnosti.

Ministerstvo letectví stanovilo, že počet přijatých důstojníků a poddůstojníků nebude omezen, bylo však žádáno splnění těchto podmínek: důstojníci neměli být starší 35 let, připouštěly se však výjimky. Každý důstojník musel mít diplom vojenského pilota a nalétáno 500 hodin, což nebylo zrovna málo. Poddůstojníci neměli být starší 30 let a museli mít rovněž odlétáno 500 hodin (v praxi se to ne vždy kategoricky dodržovalo). Poddůstojníci mechanici a specialis-

té nesměli přesáhnout věk 35 let a měli mít rovněž příslušný diplom své zbraně. Důstojníci měli být převedeni v hodnosti poručíka, až na některé výjimky.

Se zřetelem na francouzský zákon o doplňování armády, který nedovoloval, aby cizinec sloužil ve francouzském vojsku v době míru (kromě cizinecké legie), byl přechod československých vojenských příslušníků vázán podmínkou podpisu pětiletého závazku pro službu v cizinecké legii. To platilo zejména pro příslušníky letectva, kteří měli být zařazeni k leteckým útvarům v severní Africe, případně v koloniích (myšleno po vypuknutí války).

Tyto podmínky uvedl ve vlasti ve známost francouzský vojenský atašé plk. Albord, který byl ve styku s několika spolehlivými československými důstojníky. Dále udržoval kontakt se skupinou plk. Františka Moravce, která odletěla vpředvečer 15. března 1939 britským letounem z Prahy do Londýna a se kterou byl plk. Kalina od počátku ve stálém styku. Rovněž o nich měl být zpraven československý vojenský atašé ve Varšavě plk. gšt. Prokop Kumpošt, což, jak záhy uvidíme, nebyla bohužel pravda.

Když tedy byla vyřešena otázka převzetí československých důstojní-

Krakov, centrum vojenského odboje na jaře a v létě roku 1939 Foto: archiv autora

ků a poddůstojníků do francouzské armády, bylo nutné učinit kroky k usnadnění jejich příchodu do Francie. Se zřetelem na poměry v Protektorátu bylo zřejmé, že dostat se do Francie normální cestou přes Německo se podaří pouze několika jednotlivcům, a také to, že k tomuto účelu nejlépe poslouží moravsko-polská hranice, už jen s ohledem na politické důvody, které se v Polsku počaly pomalu vyvíjet ve prospěch československého zahraničního odboje. Do konce srpna 1939 tak byla používána téměř výhradně cesta přes Polsko.

S příchodem československých vojáků na polské území se ve větším množství počítalo začátkem května 1939. Plk. Kumpošt vyjednal s polskými úřady, že příslušníkům naší armády nebudou kladeny překážky při ilegálním přechodu hranic ani za pobytu na polském území. Co se týče francouzské součinnosti, požádal plk. Kalina francouzské ministerstvo války o vydání instrukcí francouzskému vojenskému atašé ve Varšavě a francouzským konzulátům v Krakově a Katovicích, aby československým vojenským příslušníkům poskytly ochranu, vydaly francouzská víza a umožnily další cestu do Francie po dohodě s československým velvyslanectvím a vojenským atašé

ve Varšavě a konzulátem v Krakově.

Plk. Moravec vyslal koncem dubna 1939 do Varšavy a Krakova mjr. Josefa Bártíka, aby na místě projednal veškeré otázky související s přechodem Čechoslováků přes hranice a jejich další dopravou do Francie. Plk. Píka měl ve Varšavě zajistit naší akci polskou podporu na širší základně.¹⁹

Přesto se československé vyslanectví v Polsku potýkalo s celou řadou potíží. V dubnu 1939 sice obdrželo 80 200 Kč a 300 liber, což kvitovalo s povděkem, protože jeho finanční prostředky byly po 15. březnu velmi omezené a s příchodem civilních a vojenských uprchlíků z Protektorátu se rychle tenčily, zároveň bylo ale zklamáním poslovo sdělení, že po stránce materiální je to jediná pomoc, které se vyslanectví dostane. To bylo nemilé překvapení, protože současně se zásilkou finanční hotovosti psal pplk. Kalla, že je to důkaz toho, že bude o vyslanectví postaráno.

Ve zprávě, kterou pracovník vyslanectví Rudolf Mareš zaslal plk. Moravcovi, se rovněž uvádělo, že Poláci jsou nyní mnohem přátelštější než dříve, ale pochopitelně očekávali, že z práce vyslanectví budou mít určitý prospěch. Mareš chtěl

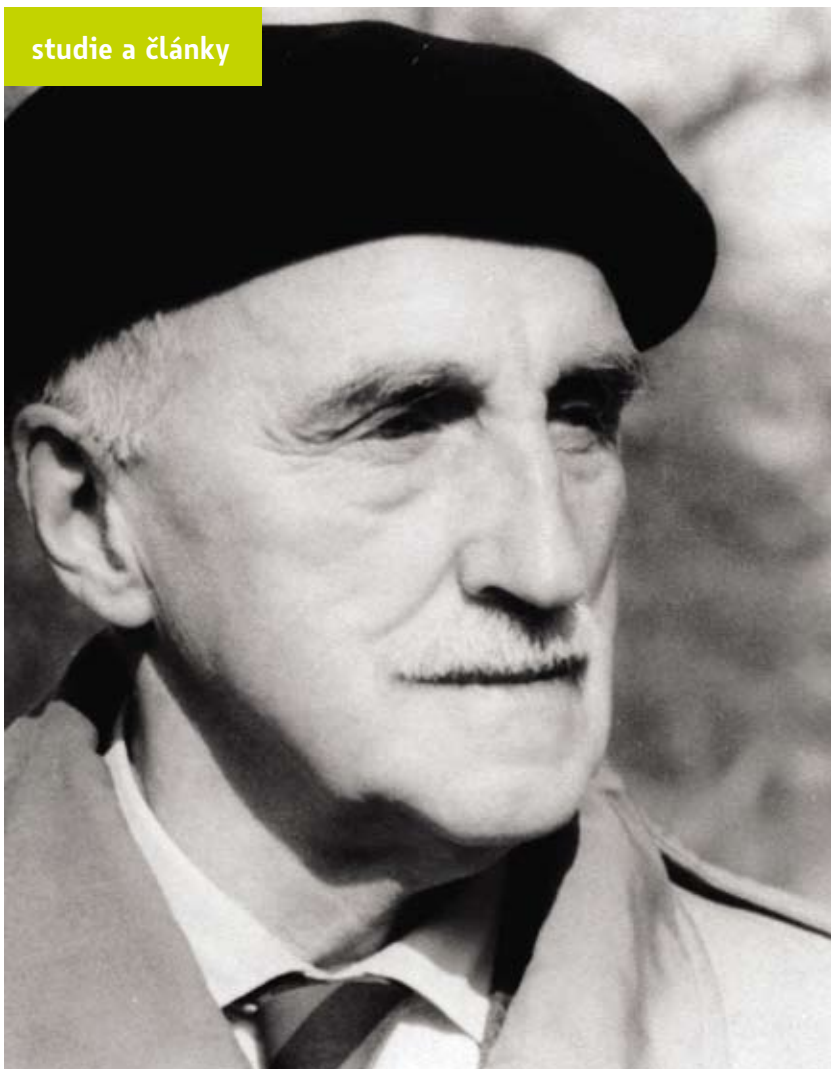

František Moravec, šéf zpravodajské sekce londýnské zahraniční akce za druhé světové války. Na snímku v civilu. Foto: archiv autora

Armádní generál Lev Prchala, velitel Legiónu Čechů a Slováků v Polsku Foto: ČTK

19 VÚA, f. ČsVs-F, sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 90/CI/1b/1/10, vojenský atašé v Paříži, zpráva o činnosti v úřadu vojenského atašé v Paříži po 15. 3. 1939.

Československý konzul v Krakově Vladimír Znojemský

Foto: archiv Olgy Bezděkové

precizovat otázku, zda zasláný finanční obnos smějí použít jen k vydržování a instradaci osob, které jim druhé oddělení poslalo, nebo též na výpomoc a eventuální odesílání do Anglie i jiných lidí z domova, především důstojníků, kteří přicházeli skoro denně.

Pokud se týkalo osob, které chtěli druhé oddělení dostat za hranice, bylo

mezi nimi, podle Mareše, dosti komunistů. Upozornil na to, že Poláci ve své zemi neviděli komunisty rádi, a vyslanectví nechtělo vystupovat jako ochránce komunistů. Mareše také poněkud překvapilo, že na seznamu bylo i jméno gen. Eliáše, v té době předsedy protektorátní vlády. Podle něj bylo dosti pochybné, že by Eliáš odešel do zahraničí.

V závěru své zprávy reagoval Mareš na poznámku, aby přestal již myslet na materiální věci. Dovolil si podotknout, že to nebylo jeho první starostí a že pro začátek neočekávali žádnou materiální podporu, a aby měli z čeho žít, prodali skoro všechny věci jako nábytek apod.²⁰

Počátkem května 1939 neměli pracovníci československého vyslanectví a konzulátu v Polsku prakticky žádnou možnost získat bližší informace o rodící se zahraniční akci. Ano, Beneš se sice postavil do jejího čela, ale byla zde silná pozice Osuského a později bývalého předsedy vlády Milana Hodži, ale především nikdo zatím vyslanectví neinformoval, jakým způsobem budou v Polsku vydržováni vojáci ani zda budou přijati do francouzské či britské armády. A pokud ano, kdo zaplatí jejich transport. Je velmi pravděpodobné, že kromě vojenských špiček domácího odboje již věděli rovněž vyšší vojenští činitelé ve Francii a Anglii, že Británie nemá o naše vojáky zájem a že Francie je ochotna přijmout je maximálně do své cizinecké legie.

„SLADKÁ“ FRANCIE

Polsko zpočátku nejevilo zájem o naše pěšáky ani letce.²¹ Nejenže stále věřilo v možnost dohody s Německem, ale velkou roli hrálo značné sebevědomí jeho obyvatel. Nechyběly hyperboly typu *Poženeme Němce čepicemi až do Berlína!* nebo *Naši huláni roznesou Němce na kopytech!*²² Prakticky nikdo z polských civilistů, natož vojáků, nepochyboval o síle a možnostech polské armády, která přeci již v průběhu Velké války „vybojovala“ polskou svobodu.

Teprve po radikalizaci vývoje v srpnu 1939 projevíli Poláci zájem o čes-

20 NA, f. SPB, pozůstalost Františka Moravce 13/200.

21 Polská vláda se obávala konfliktu s nacistickým Německem, z tohoto důvodu nechtěla zbytečně Hitlera dráždit shromažďováním československých letců na své půdě. Poláci proto požádali vedení československého zahraničního odboje v Paříži (pravděpodobně tedy Osuského), aby byli letci z Polska transportováni do Francie. VÚA, f. MNO, sign.: MNO-Londýn 26/6/6, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 1004-1300, zde č. j. 1046.

22 CUKR, Václav: *S trikolórou Francie na letounu. Deník československého stíhače z bitvy o Francii 1940*. Orbis, Praha 1946, s. 11.

Výstup československých vojáků z lodi Chrobry ve francouzském přístavu

Foto: archiv autora

koslovenské vojenské specialisty, především letce. Přišlo to však v době, kdy už se vedení zahraničního odboje dohodlo s francouzskými vojenskými představiteli na odchodu letců z Polska do Francie, kde měli vstoupit do cizinecké legie.

Lodní transporty československých vojáků z Polska do Francie byly realizovány v pěti vlnách od 26. května do 21. srpna 1939. Celkově bylo z Polska (Anglie) do Francie transportováno 1177 vojenských osob, z toho 485 letců.²³ Letci tak v této době tvořili 41 procent z veškerého počtu vojenských osob v zahraničí.

Transporty však probíhaly za velmi obtížných podmínek, především opět z finančního hlediska. Proto mezi některými byla až měsíční prodleva.

Dne 31. května 1939 o tom napsal plk. gšt. Prokop Kumpošt podrobnou zprávu, určenou československému

vojenskému a leteckému atašé v Londýně plk. gšt. Josefu Kallovi. V jejím závěru požadoval, aby mu byly zaslány jasné a přesné podmínky, za jakých přijímají Francouzi:

a) letce - důstojníky, poddůstojníky a mužstvo aktivní i záložní

b) důstojníky, poddůstojníky a mužstvo aktivní i záložní u ostatních zbraní.

Ty pak hodlal odeslat do Protektorátu, aby byly všechny vojenské osoby informovány ještě předtím, než se rozhodnou přejít hranice(!). Oprávněně však zároveň podotkl, zda příliš přísné podmínky neodradí lidi od útěku do Polska. Již nyní, konstatoval, se zdálo, že příchod nových dobrovolníků do Krakova poněkud ochabl. Jednou z příčin mohlo být to, že německá okupační správa v Protektorátu rozhlásila, že československé vyslanectví ve Varšavě a konzulát v Krakově již neexistují, takže pano-

valy obavy, že čeští uprchlíci zůstanou bez ochrany. Rozšířeny byly rovněž zvěsti, že polské pohraniční strážce vracejí české uprchlíky zpět. Jak ovšem Kumpošt konstatoval, tato informace neodpovídala skutečnosti (fakticky se to ve skutečnosti čas od času dělo). Vyslanectví i konzulát učinily vše, co bylo v jejich silách, aby přechod vojenských osob přes hranice Polska byl maximálně usnadněn. Přesto přese všechno uvedl plk. Kumpošt v závěru své zprávy, že by bylo potřebné, aby mu z Londýna poslali podklady nebo směrnice ohledně služby vojáků a letců ve francouzské armádě.²⁴

Žádnou oficiální směrnici však nedostal, a ani on osobně neposlal do Protektorátu informace, za jakých podmínek budou letci sloužit ve francouzské armádě. Londýn se oprávněně domníval, že kdyby se vojáci dozvěděli, že je nečeká služba ve francouzském letectvu či armádě, ale peklo cizinecké legie, zcela jistě by mnozí emigraci ne zvolili.

Československý vojenský atašé ve Francii plk. Kalina chápal těžkosti, které měl plk. Kumpošt s odesláním lodních transportů, a všemožně se mu snažil pomoci situaci řešit. Trvalo však určitý čas, než se Francouzi zavázali poskytnout zálohy alespoň na přepravu důstojníků. Stejně tak nějaký čas trvalo, než měl plk. Kumpošt k dispozici potřebnou finanční sumu k vypravení transportu. Problémy ohledně financí byly trvalým neuralgickým bodem československého vyslanectví a konzulátu v Polsku.

Nakonec v Polsku zůstalo 190 československých letců, kteří v následném konfliktu na straně polského letectva poprvé zasáhli do bojů v začínající druhé světové válce. Polský konflikt stál život čtyři z nich (tři zahynuli 2. září 1939 při bombardo-

23 VÚA, f. ČsVs-F, sign.: Národní výbor Československá vojenská správa 81/CIII/1b/2/9, III. odbor/1. oddělení, Spisy 1939 - červen.

24 NA, f. SPB, pozůstalost Františka Moravce 13/200.

Českoslovenští letečtí důstojníci jako seržanti cizinecké legie. První zleva Stanislav Fejfar, ve Velké Británii velitel letky B 313. československé stíhací perutě.

Foto: archiv autora

Československý vojenský atašé ve Varšavě plk. gšt. Prokop Kumpošt

Foto: archiv Jaroslava Čvančary

vání Dęblina, čtvrtý byl omylem zastřelen polskými četníky) a další čtyři utrpěli zranění.²⁵

K rozhodnutí této necelé dvoustovky letců, kteří využili nabídky ke vstupu do polského letectva, přispělo několik faktorů. Tíživá materiální situace, možnost aktivně zasáhnout proti nepříteli (nikdo nepochyboval o okamžité vojenské pomoci Francie a Británie napadenému Polsku), ale především „prosáknutí“ informace, že nebudou přijati do francouzského letectva, ale do cizinecké legie jako pěšáci, která se mezi letce dostala již v polovině června 1939.²⁶

Jak již bylo řečeno, konzul Znojenský letce ujistil, že po příjezdu do

Francie budou skutečně sloužit ve francouzském letectvu. Byla to další z milosrdných lží představitelů zahraničního odboje, který se nacházel ve velmi těžké situaci. Vždyť jeho postavení se částečně zlepšilo až 21. července 1940 na půdě Velké Británie.²⁷ Na Beneše, který se v této době (srpen 1939) sice prosadil do role představitel domáčího odboje,²⁸ čekalo ještě mnoho trpkých zápasů, než se dostal do čela odboje zahraničního.

Zahraniční odboj nezbytně potřeboval k podpoře svých cílů, které se v této době začaly teprve rýsovat, aby za ním „někdo“ stál. Ten „někdo“ byli především vojáci, hlavně cenní vojen-

ští specialisté – letci. Československé vyslanectví nevěřilo v možnost rozvinutí zahraniční akce v Polsku a prosazovalo transfer všech Čechoslováků z Polska na Západ.²⁹ Počínaje 21. srpna 1939 tak bylo ve Francii téměř 500 československých letců a tento počet se neustále zvyšoval. V době kapitulace Francie (22. června 1940) jich bylo na francouzské půdě již okolo tisícovky.³⁰

Nutno zdůraznit, že vedle letců působily ve Francii též československé pozemní jednotky, jejichž základ byl položen 2. října 1939 podpisem smlouvy o zřízení československé armády ve Francii, kterou za francouzskou stranu podepsal minister-

25 VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Činnost československého letectva za druhé světové války. Rovněž VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 217/III-2a/1/112 a VÚA, f. ČSL-VB XI., sign.: 2110/S/1/434.

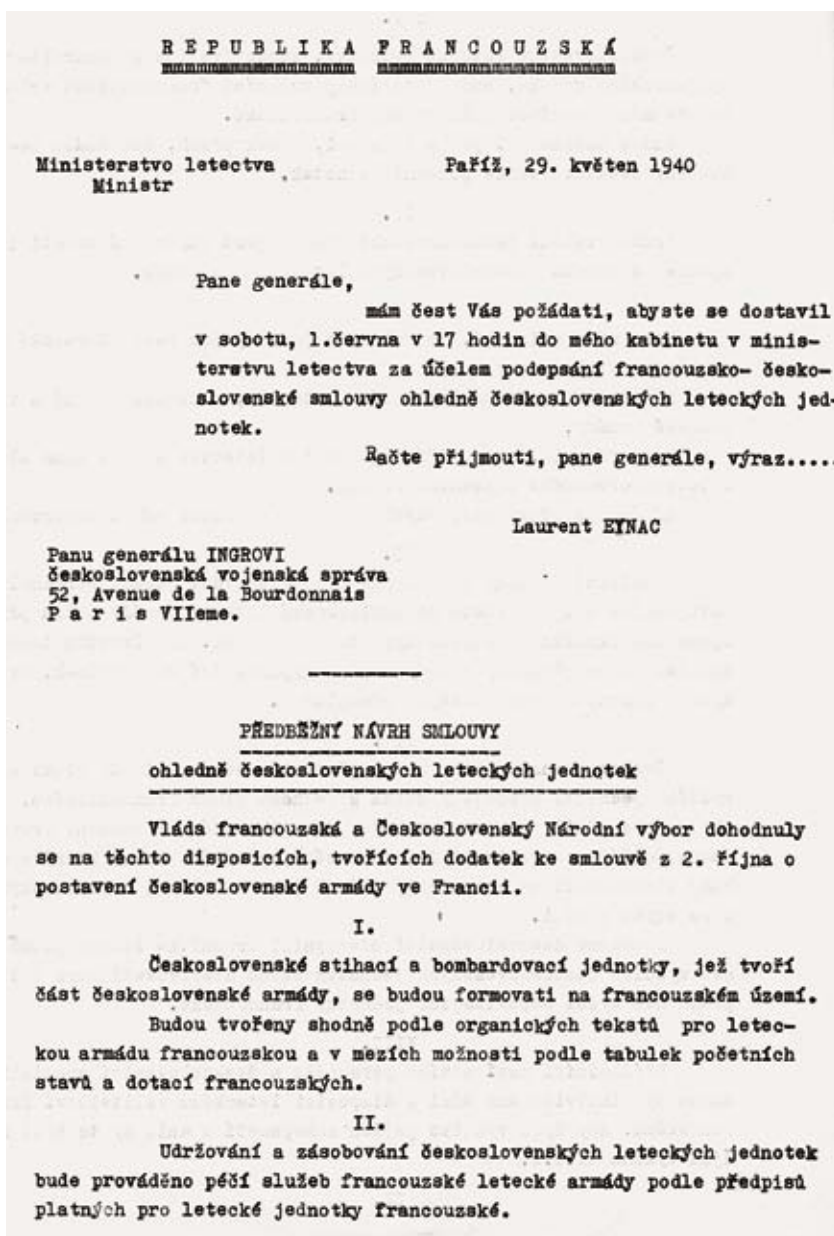
26 FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*. Kruh, Hradec Králové 1970, s. 7.

27 Toho dne Velká Británie uznala prozatímní československou vládu v zahraničí. V žádném případě se však nezavázala k obnově Československa v jeho předmnichovských hranicích. Definitivní uznání následovalo až o rok později, 18. července 1941.

28 KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943*. Karolinum, Praha 1997, s. 43.

29 NĚMEČEK, Jan: Armádní generál Lev Prchala a čs. odboj v Polsku. In: *Historie a vojenství*, č. 3/1994, s. 123.

30 VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Činnost československého letectva za druhé světové války. Rovněž VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 217/CIII-2a/1/112.

Úvodní strana návrhu smlouvy o zřízení československých leteckých jednotek na francouzské půdě z 29. května 1940

Foto: VÚA

ský předseda Édouard Daladier a za československou vyslanec v Paříži Štefan Osuský.

Na základě branné povinnosti tak do československé armády museli vstoupit všichni Čechoslováci ve Francii, tedy prakticky i ti, kteří zde žili již po mnoho let. Československá pozemní armáda ve Francii (1. a 2. československý pluk) pak do bojů zasáhla až ke konci francouzské kampaně, jejíž tragický průběh měl vyústit v těžkou krizi až na půdě Velké Británie.³¹

Na smlouvu o vytvoření pozemních jednotek navázala 17. listopadu 1939 dohoda o československých leteckých jednotkách ve Francii. Ta se však dočkala své konkrétní realizace až 1. června 1940, kdy byl ke smlouvě z 2. října 1939 připojen dodatek o zřízení československých leteckých sil ve Francii.³² Vzhledem k průběhu bojů ve Francii již nemohlo k naplnění tohoto dodatku dojít a čeští letci nadále sloužili roztroušeni ve francouzských letkách po celé Francii a severní Africe (výjimkou bylo vytvoření samostatné československé letky u GC I/6 - Groupe de Chasse - stíhací skupina).

Po vylodění ve Francii se letci brzy dozvěděli krutou pravdu. Místo letectva na ně čekala neblaze proslulá cizinecká legie. O službě v ní si nikdo nedělal iluze. Pro většinu letců tvořily její základ kriminální živlu nebo životní ztroskotanci. Ke všemu „ubytování“ po příjezdu do Francie bylo velmi ubohé.³³ Deníky letců se jenom hemží rozhořčenými výroky na adresu zahraničního vedení: *Dnes nám také oznámili naši lidé z konzulátu, že musíme ustoupit do cizinecké legie, jinak*

31 Z původních 10 530 mužů ve Francii činila „armáda“ pouhých 3274 mužů po vylodění v Británii. Následkem těžké krize, která vypukla v táboře Cholmondeley, odešlo z jejich řad plných nespokojenců. Prestiž vedení zahraničního odboje tak mohli zachránit pouze letci, kteří si v následné bitvě o Británii vydobyli skvělé renomé. VÚA, f. MNO, sign.: MNO - Londýn, 26/9/7, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 1512 - 1797, zde č. j. 1671. Dále viz VÚA, f. MNO, sign.: MNO - Londýn, 26/3/5, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 404-589, zde č. j. 584.

32 VÚA, f. Československé jednotky ve Francii 1939-1940 (dále jen f. ČsVJ-F 1939 - 1940), sign.: 426/1/46.

33 ŠMRHA, Jakub: *Letcův deník*. Orbis, Praha 1945, s. 11.

prý nás francouzská vláda nechá dopravit na německé hranice, a co s náma bude, si máme domyslit. Jak víme, hlásil rozhlas, že jsme všichni zrádci, a proto též víme, že by nás odpravili.

Jsou zase ohromné nepokoje mezi náma, neboť jsme poznali, že na nás naše vedení ušilo boudu. Utěšují nás tím, že prý v případě války se okamžitě zruší tento závazek a že podle mezinárodní smlouvy nesmí Francie vzít cizince do armády, pouze do cizinecké legie. Když namítáme, že válka nemusí vůbec vypuknout a že pět let cizinecké legie nás zničí, tak říkají, že válka vypukne. Každý si dovede představit, jak nám je, jít mezi vrahy a jiné vyvrhele lidské společnosti, kteří pouze tam mohou existovat. Jsou mezi náma kamarádi, kteří se ihned vydali na jiná vyslanectví a vyjednávají o přijetí.³⁴

Samotný závazek do cizinecké legie, který někteří letci podepsali již v Krakově, měl následující znění: *Zavazuji se, že po přijezdu do Francie vstoupím do cizinecké legie, jestliže z jakýchkoliv důvodů nebude mne možno zařadit do jiné části vojska. Současně беру na vědomí, že jestliže tento závazek nedodržím, budu odeslán přes německou hranici domů.*³⁵

Letci neměli na výběr – buď legie, nebo Protektorát. Jedno horší než druhé. Jistě, dá se pochopit, že vedení odboje se za každou cenu snažilo udržet jeho vojenskou sílu a nedopusit rozklad. Otázka však zní: Muselo se s těmito muži zacházet tak tvrdě až nelidsky?

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že kdyby se nepodařilo umístit letce alespoň do cizinecké legie, jak to zařídil plk. Kalina a velvyslanec Osuský, neměl by náš zahraniční odboj v ruce žádné pádné argumen-

První válečné Vánoce československých letců

Foto: archiv autora

ty, o které by se mohl při prosazování svých cílů opřít. Českoslovenští letci byli v létě roku 1940 ve Velké Británii velmi cennou devizou Benešova odboje. A pokud by zůstali v Polsku, zajala by drtivou většinu z nich Rudá armáda (v horším případě Němci), což by znamenalo, že na jaře a v létě 1940 by se nemohli úspěšně zapojit ani do bitvy o Francii, ani o Británii. Ze Sovětského svazu by se většinu z nich podařilo „vyreklamovat“ až v průběhu roku 1941. Zůstává pak otázkou, zda by Britové uznali československou prozatímní vládu. Uznání čl. politické akce ze strany Francie a Británie (17. 11. 1939, resp. 20. 12. 1939³⁶) v žádném případě neznamenalo obnovu Československa v předmnichovských hranicích. Jak Británie, tak Francie uznaly de facto Slovenský štát, a zřej-

mě nechybělo mnoho ani k uznání Protektorátu Čechy a Morava.

Letci samozřejmě neměli, až na malé výjimky vysokých důstojníků (gen. Ingr, gen. Vicherek, gen. Janoušek), valnou představu o těžkostech, s jakou se náš odboj v zahraničí vytvářel a prosazoval. Zrovna tak šel mimo ně ostrý spor mezi Benešem a Osuským, a posléze Hodžou, o to, kdo bude hrát v odboji prim.³⁷ Je tížila především existenční nejistota.

Po lékařských prohlídkách byl celkem 103 československých letců posláno do města Marseille, kde v pevnosti St. Jean čekali na transport do severní Afriky. Dekretem francouzského ministerstva války ze dne 6. června 1939 o přijímání důstojníků cizích armád do francouzské cizinecké legie byli českoslovenští letečtí důstojníci přijímáni do legie

34 HANZLÍČEK, Otto: *Osobní deník 1939–1940*, kopie v držení autora, záznam ze dne 3. srpna 1939.

35 VÚA, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky, sign: 23/1/2, Spisy důvěrné a tajné 1940, č. j. 71-433.

36 KUKLÍK, Jan: *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Karolinum, Praha 1996, s. 40–41.

37 KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi!* s. 22–48, s. 110–130, s. 200–205, s. 297–300.

Trojice českých stíhačů, která byla jako první přidělena ke slavné stíhací skupině GC I/5. Zleva: Václav Vašek (zahynul 2. ledna 1940), Timotheus Hamšík (padl ve vzdušném souboji 14. května 1940) a František Peřina, hvězda bitvy o Francii.

Foto: archiv autora

jako seržanti, záložní důstojníci, rotmistři a poddůstojníci jako obyčejní vojíní (!).³⁸

Pravé peklo však nastalo pro Českoslováky až v severní Africe. Když si uvědomíme, že zde panovaly pro Středoevropany naprosto nesnesitelné klimatické podmínky, v nichž

museli záhy po příjezdu absolvovat nekonečná pořadová cvičení, následovaná až padesátikilometrovými pochody rozpálenou pouští, nemluvě o krutých průjmech, kterými většina trpěla, není se co divit, že letci našemu zahraničnímu vedení cizineckou legii nikdy nezapomněli. Pro mnohé

z nich se stala mementem, trpkou zkušeností, ze které mnozí vyvodili závěr, že je politici kdykoliv znovu „prodají“.

Letci tím více spojovali svou budoucnost s vypuknutím války. Vždyť jim přeci bylo přislíbeno, že pak budou moci přejít z legie k francouzskému letectvu. Koncem srpna 1939 tak nikdo z nich nemluvil o ničem jiném než o paktu o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem.

Někteří se snažili pochopit jednání Stalina, který tím určitě „něco“ sledoval. Možná si kryl záda před Západem, který se ho snažil vmanévrovat do osamocené války proti Hitlerovi. Podobně uvažovali představitelé domácího odboje i široké vrstvy v Protektorátu. Věřili, že se Sovětský svaz snaží zamezit novému Mnichovu na svůj účet a že snad Stalin hodlá *malou nemravností vykoupit velkou spravedlnost*.³⁹

Pro většinu letců pakt znamenal oddálení války. Přepadení Polska nacistickým Německem 1. září 1939 a následné vypovězení války Německu ze strany Francie a Británie dne 3. září 1939 proto přivítali s nadšením. Válka znamenala nejen konec služby v legii, ale jak mnozí věřili, i konec Hitlerova režimu.

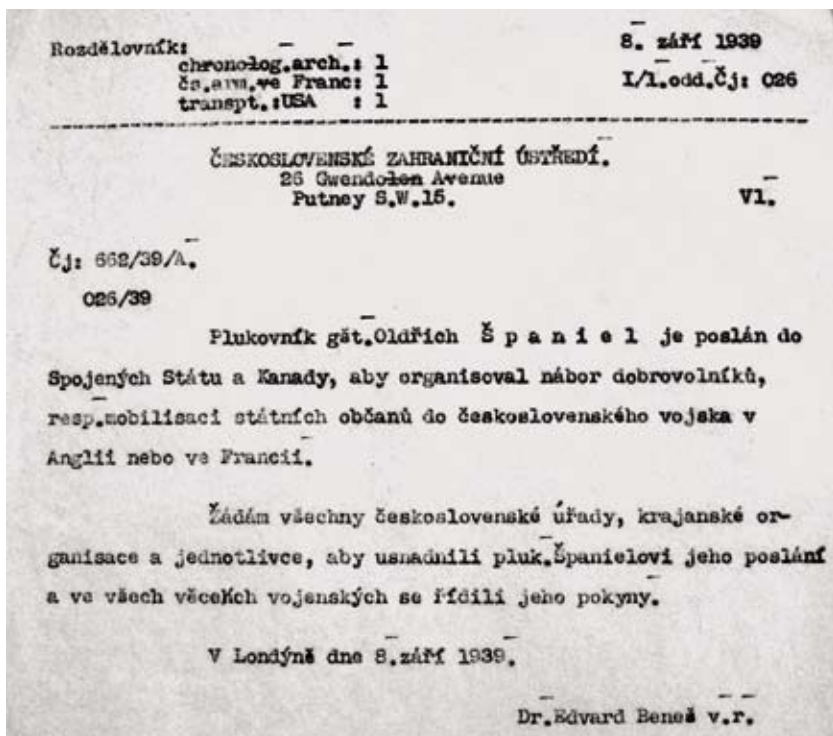
Zajímavé je, že pro některé letce, a to právě ty, kteří sloužili v polském letectvu, neznamenal napadení vysíleného Polska Sovětským svazem žádnou morální „katastrofu“. Viděli to tak, že se Rusové snaží zabránit pohlčení celého Polska nacistickým Německem.⁴⁰ Vinu za zničení Polska tak podle tohoto názoru nesli pouze Němci. Společná přehlídka Wehrmachtu a Rudé armády v Brestu Litovském na tom nic nezměnila. Poněkud jiný názor si na Sovětský svaz udělali letci, kteří se po pádu Polska

38 VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Činnost československého letectva za druhé světové války.

39 KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci*, s. 44.

40 Viz STEFAN, Benignus: *Osobní deník 1939–1940*, kopie v držení autora, záznam ze dne 19. září 1940.

Prezidentova zpráva o vyslání plukovníka generálního štábu Oldřicha Španěla do zámoří, kde měl organizovat nábor dobrovolníků do československé zahraniční armády. Ten však dopadl nevalně.

Foto: VÚA

ocitli v sovětském zajetí a čekali mnoho měsíců na „vyreklamování“ ze strany našeho odboje, který se je snažil dostat zpět na Západ, což se naštěstí podařilo.

První transport s československými letci odplul z Oděsy do Marseille 17. března 1940, druhý následoval 26. června 1940 a pochopitelně směřoval již do Velké Británie, třetí transport ze Sovětského svazu se uskutečnil až 22. února 1941.⁴¹

Takové štěstí jako letci však zdaleka neměli českoslovenští občané, kteří po 15. březnu 1939 uprchli do Sovětského svazu, kde toužili vstoupit do československých, případně

sovětských jednotek a bojovat proti Němcům. Tyto nešťastníky čekaly tvrdé výslechy, několikaměsíční věznění v sovětských žalářích a nakonec pověstné sovětské gulagy s vyhlazovací prací, která si vyžádala životy desítek z nich. Vysvobozením pro tyto otroky se stalo až napadení Sovětského svazu Německem 22. června 1941. Po uzavření československo-sovětské smlouvy ze dne 19. září 1941, sjednávající vytvoření československých jednotek na půdě Sovětského svazu, začali být koncem roku 1941 a počátkem roku 1942 tito vysílení muži, ale i ženy stahováni do Buzuluku.⁴²

O co lépe na tom byli naši letci a pěšáci, byť pro ně Francie nevytvořila uspokojivé zázemí. Čekal je tu statut cizineckého legionáře, obtížná materiální, ale i psychická situace, hlad. Nakonec se ale dočkali. První skupina dvaceti českých stíhačů odjela na frontu 1. prosince 1939. Opětovně ukázali, že jsou i přes nepříznivé podmínky schopni naplnit předsevzetí, s nímž odcházeli do zahraničí.

Po celý první rok okupace Československa tedy neměli zahraniční odbojáři mnoho důvodů k optimismu. Polsko padlo záhy po hrdinském odporu, okupační režim v Protektorátu se po podzimních událostech značně zostřil, Edvard Beneš byl v očích Londýna i Paříže stále nejméně přijatelným představitelem exilu, k čemuž jistě přispěly jeho ostré spory s Osuským a Hodžou o to, kdo bude v zahraničí hrát prim.

Kdo by si v tomto roce dovolil tvrdit, že na konci trnité cesty čeká obnova Československa v jeho předmnichovských hranicích, dočkal by se jako reakce nanejvýš úsměvu, pokrčení ramen, případně poklepání na čelo. Přesto se již v této době Francie se koncem roku 1939 vytvářela pozemní armáda a první čeští letci odcházeli na frontu k francouzským letkám. Po mnoha peripetiích vznikl Československý národní výbor, který byl nakonec uznán západními spojenci. Byly to skromné začátky, ale začátky, bez kterých by se nikdy neuskutečnil Benešův program obnovy předválečného Československa. Nikdy bychom neměli zapomenout, že to bylo možné díky práci a obětem tisíců Čechoslováků, kteří bojovali a umírali na všech frontách druhé světové války.

41 VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Činnost československého letectva za druhé světové války. Rovněž VÚA, f. ČSL-VB I., sign.: Inspektorát československého letectva 217/CIII-2a/1/112.

42 Viz DEMČÍK, Jan: *Můj útek do gulagu*. Radan Lášek - Codyprint, Praha 2001.